

Pioneer Hungarian Women in Science and Education I. Edited by Réka M. Cristian and Anna Kérchy. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2022. 151 p. ISBN 978 963 454 771 6.

Pioneer Hungarian Women in Science and Education II. Edited by Réka M. Cristian and Anna Kérchy. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2023. 244 p. ISBN 978 963 454 927 7.

Stela Járosiová

Az emberiség történetében mindig is kiemelkedő egyének jelentették azokat a mérföldköveket, amelyeken a tudomány, a társadalom előbbre léphetett. A tudománytörténet ránk maradt adatai azt bizonyítják, hogy közöttük minden történelmi korszakban jeles, a saját tevékenységükkel úttörőnek számító nők is voltak. Az őket magyarországi viszonylatban bemutató *Pioneer Hungarian Women in Science and Education* (Úttörő magyar nők a tudományban és az oktatásban) című, 2022-ben megjelent, nagy sikerű könyv első kötete után, 2023 végén Cristian M. Réka és Kérchy Anna szerkesztésében máris kiadásra került az új, második rész. Mindkét kötet kivételes történelmi utazásra invitál minket: az első részben tíz szerző bemutatásában olvashatunk tizenhárom kiemelkedő női személyiségről, míg a második részben tizennégy szerző további huszonegy figyelemre méltó, jobbára a 19–20. század fordulóján született magyar női személyiség életpályájáról és szakmai karrierjéről ír; olyan személyekről, akiknek kiemelkedő munkássága egyértelműen mérföldkőnek számít a tudománytörténetben.

A budapesti Akadémiai Kiadónál megjelent angol nyelvű könyvek, a nemzetközi tudományos ismeretterjesztés célját szem előtt tartva, a magyar és nemzetközi tudománytörténet kontextusába helyezve, részletesen mutatják be neves magyar női kutatók életútját, munkásságát. A könyv köteteinek első részében átfogóan, míg a második részében két fő részre osztva, a tudomány és az oktatás témaköreiben közelíti meg a női személyiségek életét és munkásságát. A kötetekben szereplő tanulmányok jól strukturáltak, minden egyes portré részletes alap- és háttérinformációkat nyújt a kutatónők személyes és szakmai életútjáról, beleértve a kihívásokat, tudományos eredményeket és problémáik taglalását is. A szöveg stilisztikai szempontból igényes, könnyen olvasható és jól érthető, miközben végig megtartja tudományos jellegét. A tanulmányok végén elhelyezett irodalomjegyzékek fontos útmutatóként szolgálnak a nőtörténet kutatásával foglalkozóknak, különösen a tudományban jelentős eredményeket elért nők pályafutását vizsgálók számára.

A portrékötet első, 2022-ben megjelent része 1945 előtt született kiemelkedő magyar női tudósok és oktatók életrajzait tartalmazza. A kötet a 19. század második felétől az II. világháború végéig terjedő időszakot öleli fel, amikor is a nők először jelentek meg a magyar felsőoktatásban. A könyv azokat mutatja be közülük, akik jelentős tudományos eredményeket értek el olyan, régebbi történelmi korokban szinte csakis férfiak által művelt területeken, mint az archeológia, matematika, kémia, zeneelmélet és orvostudomány. A kiemelt személyiségek között szerepelnek Pukánszky Béla írásában a reformkori nőoktatás és azon belül az oktatás olyan úttörői, mint Brunsvík Teréz (1775–1861) és Teleki Blanka (1806–1862); Cristian

Réka szerkesztő tanulmányában Torma Zsófia (1832–1899), aki az első magyar női archeológus volt. Kéri Katalin kutatása Degenfeld-Schomburg Berta (1843–1928) csillagászt mutatja be, aki az 1885-ös Androméda S szupernóva felfedezője volt. Bruckner Éva három orvosnő életpályáját ismerteti: írásából Hugonnai Vilma (1847–1922), Steinberger Sarolta (1875–1966) és Genersich Margit (1879–1945) munkásságát ismerhetjük meg, akik Magyarország első női orvosai voltak. Arany Zsuzsanna Dienes Valéria (1879–1978), az első magyarországi, egyetemi doktorátust szerzett nő mikrobiográfiáját közli, aki munkásságát a táncművészetnek, a zeneművészetnek, a filozófiának és a matematikának egybefonódó művelésére alapozta. Varga Andrea írása Dudich Vendl Máriát (1890–1945), az első magyar női ásványtanászt mutatja be. Kocic-Zámbó Larisa munkájában a botanika és képzőművészet iránt érdeklődő Csapody Vera (1890–1985) tevékenységét jellemzi, aki 11200, tudományosan pontos növényrajzot és akvarellt hagyott hátra. Szabó Péter Gábor tanulmánya Péter Rózsa (1905–1977) matematikus kiemelkedő kutatói, pedagógiai és tudományos munkásságát taglalja. Dalos Anna írása Prahács Margit (1893–1974) kiemelkedő női zenetudóst mutatja be, aki az első szakmai zenekritikus és a budapesti egyetemek első női professzora volt. A kötet záró fejezetében Hargittai Magdolnától olvashatunk Banga Ilona (1906–1998) biokémikus életművéről, aki Szent-Györgyi Albert Nobel-díjas tudós segítségével kezdte pályafutását a tudományos világban, és három világszínvonalú biokémiai felfedezésben működött együtt a neves tudóssal, például a C-vitamin hatásmechanizmusának és az izom-összehúzódás biokémiai hátterének az azonosításában.

A Hungarian Women in Science and Education II. (Úttörő magyar nők a tudományban és az oktatásban II.) című, 2023-ban megjelent könyv, azaz a portrékötet második része, a 19–20. század fordulóján született magyar női személyiségek életpályájáról és szakmai karrierjéről ad adatgazdag, árnyalt elemzéseken nyugvó tájékoztatást. A kötet első felében nyolc tanulmány szerepel olyan nőkről, akik gyakran számottevő kihívásokkal néztek szembe saját koruk nőikkel kapcsolatos előítéletei miatt, mégis rendkívüli sikereket értek el és elismerésben részesültek a saját tudományterületükön: a gyógyszerészet, a történetírás, a matematika, a biofizika, a műszaki tudományok, a pszichológia, a tanatológia, a filozófia vagy az orvostudomány területén. A kötet második felében pedig további hét tanulmány szerepel többek között olyan női személyiségekről, akik a pedagógia, a zenetudomány és a testnevelés területén végeztek eredményes munkát. Olyan oktatókat, óvodai, iskolai reformereket, neveléstudósokat és más személyiségeket mutatnak be a szerzők, akik alapvető szerepet játszottak a nevelési gyakorlat, az oktatáspolitikai és -elmélet alakításában. Valamennyi, ebben a kötetrészen bemutatott nő a tevékenységével új lehetőségeket nyitott az oktatás terén a jövő generációi számára. A portrékötet második része első egységének nyitó tanulmányait Bruckner Évától olvashatjuk. Először Légrády Erzsébet (1890–1972), az első magyar, doktori fokozatot is szerzett gyógyszerésznő életútja, majd Barát Irén (1890–1972) kiemelkedő magyar orvosnő bemutatása szerepel itt, utóbbi a tuberkulózis elleni küzdelem egyik vezéralakja volt. Borgos Anna munkájában Kovács Vilma (1879–1940), Bálint Alice (1898–1941) és Rotter Lilián (1896–1981) életútjainak az összefonódását mutatja be, jellemezve a korabeli társadalmi (beleértve a zsidó, a női

és a pszichoanalitikus) identitásukat és politikai szerepvállalásukat. Mindannyian elismert szakemberekké váltak a pszichoanalízis területén, amit más tudományterületekkel is ötvöztek (például az etnológiával, a kulturális antropológiával és a keleti filozófiával). Font Márta írásában Bartoniek Emma (1894–1957) munkásságát taglalja, aki kiemelkedő magyar történész, bibliográfus volt, és a tudományos kutatás iránti elkötelezettségével is ismertté vált. Rédey Soma tanulmányából megismerhetjük Telkes Mária (1900–1995) magyar származású amerikai feltalálót és tudóst, aki kiemelkedő szerepet töltött be a napenergia hasznosításának megvalósításában és előmozdításában. Szabó Péter Gábor újabb munkája Klein Eszter (1910–2005) kiemelkedő matematikai és tudományos életútját mutatja be, akit a geometria meghatározó alakjának tartottak és a Happy End-probléma elemzésével vált igazán ismertté. Bodnár Mária tanulmányában Mozsolics Amália (1910–1997), Patek Erzsébet (1918–1995) és Kutzián B. Ida (1918–2001) művelt régészek életét és munkásságát mutatja be, akiket Magyarországon a komplex régészeti elemzések úttörőiként tartanak számon.

Kérchy Anna szerkesztő munkájában Polcz Alaine (1922–2007) életét és tudományos munkásságát írja le, a pszichológiai és az írói pályafutást is elemezve, aki a tanatólogia területén elért jelentős innovációiról volt ismert, és létrehozta a Magyar Hospice Mozgalmat. A kötet első részének zárásaként Joó Mária tanulmánya olvasható, amelyben Heller Ágnes (1929–2019), a 20. századi magyar filozófia egyik legismertebb alakjának munkásságát és életét taglalja. A portrékötet második fő részének első tanulmányát Kéri Katalintól olvashatjuk, aki Teleki Blanka unokahúga, De Gerando Antonina (1845–1914) pedagógusnő, író és műfordító életét és karrierútját tárja az olvasók elé, akinek munkássága jelentős hatást gyakorolt a 19. század végének és a 20. század elejének oktatási reformjaira Magyarországon, a gyermeknevelés, a nőnevelés és az oktatásügy modernizálása területén is. Kovács Ágnes Zsófia munkájában Madzsarné Jászi Alice (1877–1935) életébe és munkásságába tekinthetünk be, aki a női testnevelés úttörője volt Magyarországon, fizioterápiával és mozgásművészettel foglalkozott mint táncpedagógus és koreográfus. Magyar Adél tanulmányában Reisz Révész Margit (1885–1956) orvos, gyermekpszichológus pályafutását mutatja be, aki munkássága során gyógypedagógiai nevelői szanatóriumot és erdei iskolát alapított Budán. Pukánszky Béla tanulmánya Dombrádi Dolch Erzsébet (1906–2002) életét és karrierjét ismerteti, aki a 20. század első felében a reformpedagógia területén pedagógusként és pszichológusként is jelentős szerepet játszott Magyarországon. Nakahara Yusuke munkája Varró Margit (1881–1978) zenepedagógiai munkásságát és életútját mutatja be. Hörcher Ferenc tanulmánya egy, a magyar politikai életben kiemelkedő női személyiséggel foglalkozik: Slachta Margit (1884–1974) életét és munkásságát tárja az olvasók elé, aki a magyar női jogok és a keresztény feminizmus egyik jelentős alakja volt, és aktív szerepet vállalt a totalitárius rezsim elleni küzdelemben, és mint első magyar női parlamenti képviselő is ismert volt (aktívan részt vett a parlamenti vitákban, és küzdött a nők jogaiért, valamint a szociális reformokért). A portrékötetet Budai Ágota tanulmánya zárja, aki a magyar hadisírgondozás alapítójaként emlegetett Kanizsai Dorottya (1490 k. – 1532) életét és örökségét mutatja be, aki az élet számos más területén is aktívan tevékenykedett, jótékonykodott,

templomokat és kápolnákat építtetett, valamint az oktatásban is voltak előremutató kezdeményezései.

Az itt bemutatott könyvek nem csupán az egyes kiemelkedő, a saját korukban és területükön úttörőnek tekinthető női személyiségek szakmai eredményeire koncentrálnak, hanem az őket körülvevő történelmi és társadalmi kontextust is feltárják. Ezek a munkák nem egyszerűen mikrobiográfiákat közlő művek, hanem lapjaikon keresztül megelevenednek azok a pillanatok, amikor a tanulmányokban bemutatott nők megküzdöttek a kihívásokkal, és olyan eredményeket értek el, amelyek nemcsak saját koruk, hanem napjaink és a jövő kutatói számára is inspirációként szolgálhatnak. A könyvek olyan tartalmas időutazásra hívnak tehát, ahol az olvasó megtapasztalhatja az egyéni kitartás és az áldozatkész munka erejét és értelmét, miközben elmélyítheti ismereteit a magyar tudomány- és oktatástörténet lenyűgöző és korszakalkotó, nők által elért eredményeiről.